

Araştırma-İnceleme

**ORTA DOĞU JEOPOLİTİĞİ VE KÜRESEL GÜÇLERİN
ENERJİ MÜCADELESİ¹**

Muazzez HARUNOĞULLARI²

Öz: Orta Doğu, Afrika'nın kuzeyi, Uzak Doğu ve Doğu Afrika'yı birbirine bağlayan ticaret yollarının geçtiği bir bölgedir. Bu tarihsel öneminin yanında, küresel güçlerin enerji yarışında bir rekabet alanı haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, Orta Doğu'nun jeopolitik önemini ve bölge üzerindeki küresel güçlerin enerji kaynaklı ekonomik, ideolojik ve siyasi mücadelelerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Orta Doğu'nun jeopolitik ve jeostratejik önemi ve bu önemini arttıran jeoekonomik özellikleri, tarihsel analiz yaklaşımıyla betimsel bir şekilde, güncel gelişmeler de dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Petrolle özdeşleşen bir coğrafya olan Orta Doğu'da dünya petrol rezervlerinin % 60'tan fazlası bulunmaktadır. Zengin petrol yataklarının varlığı bölgenin jeo-ekonomik ve jeo-stratejik önemini arttırmıştır. Eskiden ehemmiyetsiz olan geniş çöllerin bulunduğu alanlar, petrolün keşfiyle birlikte artan bir değer kazanmıştır. Küresel rezervlerin üçte ikisine sahip olan Orta Doğu, dünya petrolünün ana kaynağı olduğu gibi bölgesel ve küresel gerilimlerin de odağıdır. Tarihte meydana gelen dünya savaşları ile günümüzdeki bölgesel çatışma ve iç savaşların yaşanmasındaki temel sebep, enerji kaynakları üzerindeki hegemonya yarışıdır. Dünya devletlerinin enerji ihtiyacının karşılanmasında önemini koruyan Orta Doğu, küresel güçlerin enerji mücadelesinin ortaya çıktığı bir çatışma alanı haline gelmiştir. 21. yüzyılın en önemli meselesi, Orta Doğu'daki enerji kaynakları üzerine oynanan yeni büyük küresel oyunlardır. Günümüzde Orta Doğu'da enerji kaynaklarının paylaşımını hayata geçirebilmek için, tarih yeniden yazılmakta ve sınırlar yeniden çizilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Orta Doğu, Jeopolitik, Enerji Kaynakları, Küresel Güç.

¹Bu çalışmanın bir bölümü Türkiye Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi (2-4 Haziran 2016)'da sözlü olarak sunulmuştur.

² Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.
muazzez@kilis.edu.tr

MIDDLE EAST GEOPOLITICS AND ENERGY STRUGGLE OF THE GLOBAL POWERS

Abstract: Middle East is a region of trade paths which unite Northern Africa, the Far East and East Africa. In addition to this historical importance, it has become a competitive field of global powers in the energy race. The aim of this study is to reveal the Middle East's geopolitical importance and the ideological, economic and political struggle of the global powers over the region which is based on energy. For this purpose, the Middle East's geopolitical and geostrategic significance and geo-economic features that increase its importance are evaluated with a descriptive way by taking into account recent developments and using historical analysis approach. More than 60% of the world's oil reserves are located in the Middle East which is always associated with petroleum. The rich oil deposits have increased the geo-economic and geo-strategic importance of the region. The lands which were previously vast desert, have gained an increasing value with the discovery of oil. By having two-thirds of global reserves, the Middle East is the source of world oil, as well as the regional and global tension. The main reason behind the world wars, the current regional conflicts and internal wars is the race of hegemony over the energy resources. The Middle East which has an importance in meeting the energy needs of the world states has become a battle ground where the struggle of the global powers emerge. The most important issue of the 21st century is the global games played on the energy sources of the Middle East. Today, in order to initiate the distribution of the energy sources in the Middle East, history is being rewritten and the boundaries are being redrawn.

Keywords: Middle East, Geopolitics, Energy Resources, Global Power.

Giriş

Jeopolitik, devlet aklı ve coğrafya arasındaki ilişkiyi tanzim eder. Ülkenin refah ve güvenlik çıkarlarını geliştirmek amacı ile coğrafya denilen mekan üzerinde “vizyon” geliştirir ve coğrafi gerçekleri esas alarak devlet ile gelecek arasındaki köprüyü kurar. Coğrafya üzerinde “geniş” düşünme becerisini gerektiren Jeopolitik, çıkarları geliştirmek için politik-diplomatik ilişkilerle avantajlı coğrafi dengeleri kurmayı veya coğrafya üzerinde rakip güçlerle mücadeleyi amaçlar (Eslen, 2008, s. 1).

Jeopolitik ortam; günün evrensel ve bölgesel güç odaklarının, coğrafi konumları ile bu odakların güçlerine dayanan olanak ve yeteneklerinin değerlendirilmesidir (İlhan, 2004, s. 124). Jeopolitik konumda evrensel düzeydeki değişiklikler, bölgesel ve ulusal jeopolitik konumları da farklılaştırır (İlhan, 2004, s. 126). Siyasi faaliyet ve kararlarda coğrafi yapılar ve coğrafi unsurlar oldukça etkilidir. Ülkelerin yeryüzünde buldukları konumları, genişlikleri (kapladığı alan), fiziki özellikleri, siyasi sınırları, iklimi, yeraltı ve yerüstü kaynakları onların politikalarını biçimlendirmekte ve farklılaştırmaktadır (İlhan, 2006, s. 32). Aynı zamanda ekonomik, sosyo-kültürel ve askeri unsurlar da ülkelerin gücünü ortaya koyan etmenler olarak

devletlerarası ilişkilerin belirlenmesinde ve siyasi oluşumlarda önemli bir yer tutmaktadır. Dünyada yaşanan bütün ekonomik ve politik gelişmelerin temelinde ülkelerin buldukları coğrafyalarda sahip oldukları yer altı zenginlikleri ve bunlar üzerinde söz sahibi olma isteği yatmaktadır. Sanayi devriminden önce dünya güçleri ve bölgesel güçler çeşitli yer altı ve yerüstü kaynaklarına sahip olan ülkelere ulaşmak ve bu ülkelerin sahip oldukları kaynakları kontrol etmek için savaşmışlardır. Daha eski dönemlerde en büyük savaşlar ticaret yolları üzerine yapılmıştır.

Geçmişten günümüze tarihi dönemler değerlendirildiğinde en büyük mücadelenin ticaret yolları, enerji kaynakları üzerine gerçekleştiği görülmektedir. Günümüzde enerji kaynakları rezerv, üretim ve pazar alanları üzerine yaşanan mücadeleler, ülkelerin en temel politikalarını teşkil etmektedir. Sanayi devriminin yaşandığı dönemden günümüze teknolojiye ve bilimde baş döndürücü bir şekilde meydana gelen büyüme günümüzde sanayi ve enerjiye olan talebi de süratle arttırmıştır. Bu talep artışı özellikle hidrokarbon kaynaklar olan petrol ve doğal gazın arzı da beraberinde getirmiştir. Dünyada önemli enerji havzalarının ve ulaşım avantajlarına sahip yerlerin başında Orta Doğu bölgesi gelmektedir. Son yıllarda özellikle Orta Doğu'da görülen büyük çekişmenin temelinde hidrokarbon kaynaklar üzerinde söz sahipliği yarışı yatmaktadır.

En geniş şekliyle Pakistan'dan Fas'a kadar yayılan, başka bir ifadeyle Atlantik'ten Ganj nehri havzasına kadar uzanan bölgeyi ifade eden Orta Doğu, tarihi dini çerçevede İbrahimi gelenekte odaklaşmaktadır. Orta Doğu, kadim insanlık birikimini, medeniyet aidiyeti, jeokültürel havza olarak İslam kültürünü, jeoekonomik kaynak olarak petrolü, fiziki coğrafya olarak kurak bozkır ve çöl iklimini, stratejik olarak Avrasya'yı çevreleyen Rimland (Kenar bölge) kuşağının merkezi hattını çağrıştıran unsurları barındırmaktadır (Davutoğlu, 2002:324). Dünyanın en önemli kara ve su yollarına kumanda etmesinin kendisine kazandırdığı eşsiz jeopolitik değer, Orta Doğu'yu tarihin ilk dönemlerinden bu yana dünya egemenliği peşinde koşan güçlerin birincil hedefi haline getirmiştir (Arı, 2008).

Üç kıtanın kavşak noktasında yer alan Orta Doğu'da geçmişten günümüze devam eden süreçte dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar büyük bir güç mücadelesi yaşanmaktadır. Süveyş kanalının açılması, zengin petrol rezervlerinin bulunması bölgenin çatışma alanına dönüşmesine sebep olmuştur (Niray, 2003, s. 9). Dünya nüfusunun sürekli olarak artması sonucu, çıkarılan her bir varil petrol karşılığında altı varil petrol tüketilmektedir. Nüfusta meydana gelen artış dünya enerji kaynaklarında krizlere sebep olmaktadır. Son 150 yılda petrol endüstrisi çok geniş alanlara yayılmış, yeni petrol sahaları ve ülkeleri keşfedilmiştir. Enerji tüketiminin son derece hızlı bir şekilde gerçekleşmesi enerji savaşlarının yaşanmasına yol açmaktadır (Stern, 2001, s. 334). Sanayi devriminin tamamlanması ile bölge artık sadece ulaşım yollarının kavşak noktası değil aynı zamanda sanayi hammaddesi ve enerji kaynağı için

vazgeçilmez bir alan ve üretim fazlası açısından muazzam tüketim potansiyeli arz eden bir Pazar olarak yeni bir jeoekonomik anlam kazanmıştır. Bu yeni jeoekonomik anlam bölge üzerinde süregelen rekabetin vasfını, büyüklüğünü ve yönünü değiştirmiştir (Davutoğlu, 2002, s. 134). Yeni küresel jeopolitik ortamda, enerji kaynakları ile enerji güzergâhlarını denetleyen coğrafi konumların kontrolü önem ve önceliğe sahiptir. Dünya yeniden şekillenirken, bir yanda ABD çıkarları karşısında yükselen güçler Çin, Rusya ve Hindistan dünyayı çok kutuplu yeni bir düzene dönüştürüyor. Diğer yanda, küreselleştirme gayreti içinde olanlar ile küreselleşmeye karşı direnenler arasındaki mücadelede dünyayı kutuplaştırıyor (Eslen, 2008, s. 162).

1. Çalışma Alanı

Asya, Avrupa ve Afrika'nın birbirlerine en çok yaklaştığı yerde bulunan Orta Doğu, en geniş anlamda batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dâhil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlanabilir (Şekil 1) (Arı, 2004, s. 25).

Şekil 1. En geniş anlamda Orta Doğu coğrafyası.

Orta Doğu, en dar biçimiyle Mısır'dan İran'a uzanan Nil ve Mezopotamya havzalarını içine almaktadır (Şekil 2) (Davutoğlu, 2002, s. 324). Dar anlamda ve yaygın kullanımıyla; kuzeyde Türkiye, batıda Mısır, doğuda İran, güneyde ise Umman Körfezi, Aden Körfezi ve Yemen'i içine alan bölge Orta Doğu olarak ifade edilmektedir (Özey, 2012, s. 4). Bu tanım itibarıyla Mısır'ın batısında yer alan bölgeler Kuzey Afrika kavramı içinde, Afganistan ve

Pakistan ise Güney Asya ya da Güney Batı Asya Coğrafyası içinde düşünülmektedir (Arı, 2004, s. 25).

Şekil 2. Dar anlamda Orta Doğu coğrafyası.

2. Amaç ve Yöntem

Zengin enerji kaynaklarına sahip olan Orta Doğu tarih boyunca pek çok devletin üzerinde hâkimiyet kurmak isteği bir coğrafyadır. Orta Doğu'nun hem zengin enerji kaynaklarına sahip, hem de enerji ulaşım güzergâhı olması bölgenin jeopolitik önemini son derece arttırmıştır. Bu araştırmada Orta Doğu'nun jeopolitiği küresel güçlerin bölgedeki enerji üzerindeki güç mücadelesi ele alınmıştır. Bu amaçla geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, elde edilen veriler tarihsel analiz yaklaşımıyla betimsel bir şekilde, güncel gelişmeler de dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Orta Doğu'nun Jeopolitik Önemi

Jeopolitiğin iki unsuru vardır: Bunlardan biri; Coğrafi unsurlar (coğrafi konum, sınırlar, coğrafi bütünlük, saha genişliği ve sahip olduğu stratejik kaynaklar, coğrafi özellik) diğeri beşeri unsurlar (sosyal, ekonomik, politik, askeri, kültür)dir. Uygarlık çatışması, küreselleşme ve petrol; jeopolitik unsurlardan beşeri değerleri teşkil eden sosyal, ekonomik, politik ve askeri unsurları şekillendirirler. Günümüzde Batılılar (ABD, AB) ve diğeri güç odağı (Çin, Rusya, Hindistan) devletler evrensel jeopolitik ortamın ana unsurlarıdır (İlhan, 2004, s. 14-16). Ülkelerin coğrafyaları önemli bir özellik olduğu gibi coğrafi konumlarının jeostratejik ve jeopolitik özellikleri aynı zamanda ülkelerin tehditlere açık olmasının da sebebidir. Devletlerin sahip oldukları coğrafyaları ulusların politikalarını, sosyal- ekonomik- askeri yapılarını, kültürlerini

biçimlendirmekte ve aynı zamanda yönlendirmektedir. Ülkelerin karşı karşıya kaldıkları tehditlerden en fazla etkilenecek yönleri de coğrafi unsurlarıdır. Jeopolitiğin değişmeyen unsurları olan coğrafi konum, coğrafi bütünlük, saha ve coğrafi özelliklerden birinde bulunan yetersizlik duyarlılığa sebep olur. Duyarlılık tehdide açık bir durum oluşturduğundan tehdide kaynaklık yapar (İlhan, 2003, s. 71). Orta Doğu, kara havzası açısından Asya'nın batısını, Afrika'nın kuzeyini, Avrupa'nın doğu sınırlarını barındırmaktadır. Deniz havzaları açısından da Akdeniz'in güneyi ve doğusu, Karadeniz ve Hazar'ın güney kıyılarını bu bölgenin deniz hat sınırlarını oluşturur. Kızıldeniz ve Basra gibi önemli iç deniz ve körfezler tümüyle bu bölgededir. Bütün bu alanları içinde barındıran Orta Doğu Afroavasya dünya ana kıtasının kesişim alanını oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2002, s. 324). Dünyanın en önemli dokuz deniz yolu geçişinin beşi (Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan İstanbul ve Çanakkale boğazları, Akdeniz ve Hint Okyanusuna bağlayan Süveyş Kanalı ve Aden Boğazı, Basra Körfezi'ni Hint Okyanusuna bağlayan Hürmüz Boğazı) bütünüyle bu bölge içinde yer alırken, Cebelitarık bir kıyısıyla bu coğrafyanın içindedir (Davutoğlu, 2002, s. 324).

Stratejik önemi artan petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının jeopolitiği sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil enerji ile ilgili arz-talep ilişkisinin çevrelediği tüm coğrafi unsurları da kapsamaktadır. Bu nedenle enerji jeopolitiği küresel jeopolitiğin tüm gelişmelerini de içermektedir. Zengin enerji kaynaklarına sahip Avrasya ve Orta Doğu ile bu kaynakları satın alabilecek ekonomik güce sahip Batı ülkeleri söz konusu jeopolitik mücadelenin merkezinde yer almışlardır (Sevim, 2012, s. 21). Orta Doğu'nun sahip olduğu jeoekonomik özellik, bu alanın sömürge rekabetinden en derin etkilenen bölgelerin başında gelmesine yol açmıştır. Öyle ki petrol, uluslararası politikanın modern dönemdeki iki önemli çatışma alanı olan jeopolitik ve ekonomi-politiğin kesişim alanını önemli ölçüde belirleyen bir rol oynamaya başlamıştır. Daha önce çorak ve ehemmiyetsiz sahalar olarak görülen coğrafi alanlar petrolün bulunmasından sonra klasik jeopolitik yaklaşımları dönüştüren merkezi bir jeostratejik önem kazanmıştır. Bu yeni jeostratejik önem, petrolün ekonomi-politik güç rekabeti içindeki rolünün olağanüstü bir tırmanış göstermesi ile birlikte uluslararası ilişkiler arenasının temel parametrelerinden birisi olmuştur (Davutoğlu, 2002, s. 233).

Ekonomik ve siyasi güç için birincil enerji kaynağı olan petrol için ortaya konan uluslararası mücadelenin teorik altyapısını jeopolitik teoriler ile oluşturulduğu söylenebilir. Jeopolitik teoriler petrolün uluslararası ana güç unsuru olduğu 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında sistematikleştirilmiştir. Jeopolitik teoriler her ne kadar petrol ve diğer enerji kaynaklarına atıfta bulunmasalar da bu teorilerin petrolün jeopolitik haritasına ve petrole giden yollardaki noktalara önem atfetmekte olduğu dikkat çekmektedir (Emeklier ve Ergül, 2010, s. 63). SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'da jeopolitik boşluk alanları oluşmuştur (İlhan, 2006, s. 120). Huntington, Medeniyetler çatışması tezinde bu boşluk alanlarında

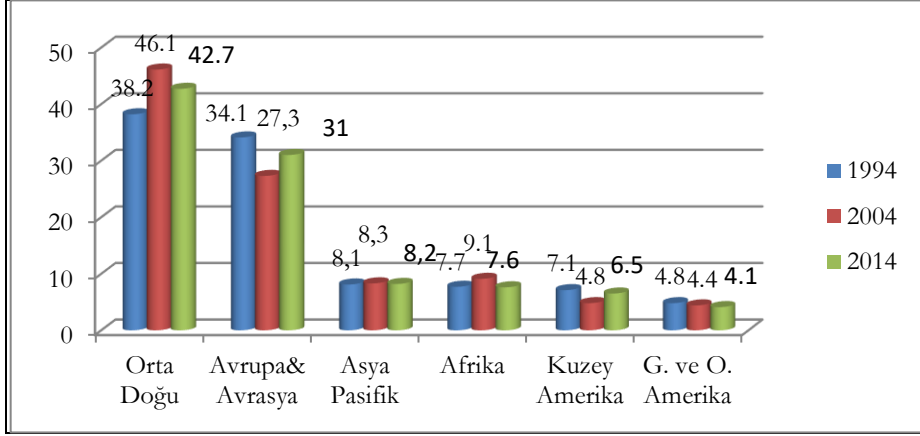
“bütünleştirici” ve “ayrıştırıcı” unsurların üzerinde durmuştur. Huntington’ın sorunlu bölge olarak gördüğü, Kafkasya, Orta Doğu, Güney Amerika ve Afrika gibi petrol ve doğal gaz zengini coğrafi mekânlardır. Bu bölgeler, büyük güçler tarafından sınırları çizilmiş, halkları birbirine karıştırılmış ve bu sebeple pek çok çatışma ortamı yaratılmış yerlerdir (Emeklier ve Ergül, 2010, s. 72).

Günümüzde Uygurliklar Çatışması ve Küreselleşme ile birlikte iç-dış politikaların değişkeni, iç gelişmenin ana araçlarından olan petrol; dış ilişkilerin ve dış etkinliğin de vazgeçilmez kaynağı değerindedir. Petrol bütün ülkelerin dış politikalarının unsurlarından birisi olma değeri kazanmıştır (İlhan, 2004, s. 14-16). Petrol kaynakları Orta Doğu, Orta Asya ve Hazar Denizi çanaklarında bulunmakta ve üretilmektedir. 2003 yılında dünya kanıtlanmış petrol rezervlerinin % 63.3’ü (BP, 2004) Orta Doğu ülkelerinde bulunurken 2012’de bu oran % 48.4’e (BP, 2013), 2014’te ise % 47.7’ye (BP, 2015) düşmüştür. Ancak hala dünyanın en büyük petrol rezervleri bu bölgede bulunmaktadır (Tablo 1) (BP, 2015).

Tablo 1: Dünya petrol rezervinde Orta Doğu’nun yeri (bin milyon varil)

Bölgeler	1994	2004	2013	2014	Toplam Pay %	R/Ü Oranı
Kuzey Amerika	127.6	223.7	232.5	232.5	13.7	34.0
Orta Amerika	81.5	103.4	323.8	330.2	19.4	*
Avrupa& Avrasya	141.2	140.8	157.2	154.8	9.1	24.7
Orta Doğu	663.6	750.1	808.7	810.7	47.7	77.8
Afrika	65.0	107.6	130.1	129.2	7.6	42.8
Asya & Pasifik	39.2	40.6	42.7	42.7	2.5	14.1
Dünya Toplam	1118.0	1366.2	1701.0	1700.1	100.0	52.5

Günümüz enerji jeopolitiğinin şekillenmesinde ABD ile birlikte ekonomisi büyük bir hızla gelişen, enerji talebi artan ve uyguladığı uluslararası stratejilerle Çin’in başrolde olması beklenmektedir (Sevim, 2012, s. 22). Buna karşılık AB, ABD, Çin ve Japonya günümüzün en büyük enerji tüketim odaklarıdır. Petrolün bir diğer mücadele alanı dağıtım yollarıdır. Bu konuda özellikle Hazar Denizi ve Orta Asya petrol ve doğalgazının Akdeniz (Bakü-Ceyhan), Hint Okyanusu, Pasifik veya Rusya üzerinden, Karadeniz üzerinden Avrupa’ya aktırılması günümüzün yarışma ve mücadele alanlarını (İlhan, 2006:110) meydana getirmektedir. 1994-2014 yılları arasındaki süreçte dünya doğal gaz rezervleri değerlendirildiğinde yine en büyük rezervlerin Orta Doğu bölgesinde olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 3) (BP, 2015).

Şekil 3. Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervlerinin Bölgesel Dağılışı (1994, 2004, 2014 yılları- %).

3.2. Orta Doğu'da Enerji Mücadelesi

19. yüzyıldan itibaren enerji kaynaklarına sahip olmak, üretimini elde tutmak, taşıma güzergâhlarını denetim altında bulundurmak ve bu uğurda uluslararası mücadelede başarılı olmak devletlerin temel amaçları arasında yer almıştır. Bu bakımdan tarihi süreçte önemli birçok sosyo-politik olayın arkasında enerji kaynaklarının kullanımı, elde edilmesi veya nakli ile ilgili çıkar çatışmalarının yattığı görülmektedir (Metin,2004, s. 199).Zengin petrol yataklarının keşfinden sonra, Orta Doğu toprakları; gelişmiş batılı ülkelerin gözünde birden değer kazanmış ve siyasi kozların en fazla oynandığı bir saha olarak dünya coğrafyasının kilit noktası haline gelmiştir. Teknolojik gelişmelerin hızla yaşandığı ve petrole duyulan ihtiyacın süratle arttığı 20. yüzyıl boyunca yaşanan petrol savaşları halen devam etmektedir. Dünya petrol kaynakları ile dinler haritası karşılaştırıldığında, zengin petrol sahaları ile Müslümanların yaşadıkları coğrafya örtüşmektedir. Petrol en çok Orta Doğu ülkelerinde üretilirken en az bu bölgede tüketilmektedir. Mevcut petrol yataklarının kalite açısından ele alındığında ise, dünyanın en kaliteli petrollerinin Basra Körfezi ve yakın çevresinde bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle, Basra Körfezi ve çevresi, “Dünya petrol sömürsü sahası“ olarak nitelendirilmiş ve süper güçlerin menfaatlerinin çarpışma noktası olmuştur (Özey, 2003, s. 185).

Batılı güçlerin Orta Doğu'ya olan ilgisi I. Dünya savaşı sonrasında başlamıştır. İngilizler, bölgede hakim güç olan Osmanlı Devletine karşı farklı ülkelerle işbirliği yapmış ve bölgede büyük imtiyazlar elde etmiştir. 20. yüzyıldan itibaren Orta Doğu, enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan tüm devletlerin ekonomilerini, politikalarını ve güvenliklerini etkileyen bir bölge olmuştur. I. Dünya savaşıdan sonra petrolün temel enerji kaynağı haline gelmesi ABD'nin Orta Doğu'ya ilgisini arttırmış, II. Dünya savaşı ile bu ilgi fiili müdahaleye dönüşmüştür. ABD için bölgenin jeopolitik ve jeoekonomik yönü, burayı “vazgeçilmez” kılmaktadır. ABD'nin stratejik ortağı İsrail'in bölgedeki varlığı,

Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Kuveyt, Ürdün, Mısır, Tunus, Yemen gibi ülkelerin ABD ile çıkar ilişkisi içinde bulunmaları ABD'nin bölge ile bağlarının sıkı olmasına sağlamıştır (Akbaş, 2012, s. 203).

Yetersiz enerji kaynaklarına sahip gelişmiş ülkeler kalkınmalarının sürekli olabilmesi için petrole bağımlı bir yapı oluşturmuşlardır. Global petrol talebi yılda ortalama %2 artmaktadır. Mevcut endüstriyel eğilimler dikkate alındığında 2030 yılı itibariyle günlük petrol ihtiyacının 105 milyon varile ulaşması beklenmektedir. Bu talebin büyük bir bölümünü paylaşan ABD, AB ile çok yüksek sanayileşme hızına sahip Çin ve Hindistan arasında tükenen petrol rezervleri konusunda çok ciddi bir yarış başlayacaktır. Petrol rezervleri hızla tükenmekle birlikte küresel rezervlerde tepe noktasına ulaşılmıştır. Ancak petrole olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle önümüzdeki 50 yıl süresince petrol, enerji güvenliği alanındaki önemini korumaya devam edecektir. Tükenen petrol rezervlerine karşı önlem alabilmek için başta AB ülkeleri ve ABD olmak üzere bölgesel kaynak çeşitlendirme konusunda önemli yatırımlar yapmakta ve enerji politikalarında jeopolitik açıdan yeni stratejiler geliştirmektedirler (Sevim, 2012, s. 19). Dünyada, iki önemli güç merkezini oluşturan ABD ve Rusya ile birlikte Avrupa, Çin ve Japonya'yı dünya güçleri olarak saymak ve bu ülkeleri her düzeydeki değerlendirmede dikkate almak gerekmektedir. Bütün dünya olaylarında ve bölge olaylarının çok büyük bölümünde dünya güç merkezlerinin etkisi vardır. Olayları kendi çıkarları ve kendi politikaları istikametinde yönlendirmek için dünya güç merkezleri müdahalelerde bulunurlar (İlhan, 2003, s. 99).

Kendi petrol rezervlerinin tükenmesi durumuyla karşı karşıya kalan ABD, 1945'ten sonra Orta Doğu'da bulunan rezervlere yönelmeye başlamıştır. Bu yeni stratejiye göre ABD, Basra körfezinde gerek ekonomik ve gerekse askeri anlamda daha etkin bir rol almaya başlamıştır (Sevim, 2012). II. Dünya savaşından sonra küresel bir aktör olarak ortaya çıkan ABD, kısa sürede Orta Doğu'da bölge dışı asıl aktör konumuna ulaşmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca yaşanan ABD-SSCB rekabeti ve mücadelesi Orta Doğu politikalarını da etkilemiştir. Bu dönemde ABD'nin bölge politikalarının en önemlilerinden birini, SSCB'nin Orta Doğu'da olası etkinliğini engellemek, özellikle de bu bağlamda Körfez petrollerinin Batı'ya güvenlive uygun fiyatlarla akmasını sağlamak olmuştur. ABD'nin görece üstünlüğüne rağmen, SSCB zamanla bölgede ittifaklar kurmuş ve Arap-İsrail uyuşmazlığında 1960'lardan sonra izlediği Arap yanlısı tavırla bölgede etkinliğini bir nebze de olsa arttırabilmiştir (Altunışık, 2009, s. 70).

Soğuk Savaş dönemi rekabet ortamının ortadan kalkmasından ve Körfez Savaşı sonucunda Amerika'nın Arap petrol kaynaklarına daha kolay ulaşabilir hale gelmesinden sonra petrolün geleceğinin geçmişten farklı olacağı anlaşılmaktadır. Bulunduğu günden itibaren stratejik önemi sürekli artan bir meta olan petrol, sahip olduğu ekonomik boyut ile birlikte bu maddeye

ulaşabilmek ve devamlılığını sağlayabilmek için kullanılan politik araçlar arasında bir ilişkinin oluşmasına yol açmıştır. Petrol farklı zaman dilimlerinde sanayileşmiş ülkelerdeki ekonomik şartlara ve küresel güçlerin siyasi ilişkilerine uygun olarak daha fazla öne çıkmıştır. Petrolün çıkarılması ve işletilmesinde önemli yere sahip olan ve dev Amerikan petrol sanayisini oluşturan büyük Amerikan petrol şirketleri, güçlü siyasi lobiler ve siyasal uzantıları yoluyla hükümetlerin politikalarını etkilemeyi başarmış ve diğer ülkelerin petrol kaynaklarına ulaşabilmek ve bu kaynakları kontrol edebilmek için gerekli politikaları uygulatabilmişlerdir. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık % 50'sinden fazlasını elinde bulunduran Körfez ülkeleri sanayi çarklarını döndürebilmek için sürekli ve güvenli petrol kaynaklarına ihtiyaç duyan sanayileşmiş ülkelerin dikkatlerini daha fazla çekmişlerdir (İzzeti, 2006, s. 117). ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik çıkarlarının merkezinde yer alan ülke Irak'ın ABD tarafından kontrol altına alınma çabaları bu devletin işgalini getirmiştir. ABD'nin Irak işgalinin temelinde "Büyük Orta Doğu" projesi çerçevesinde, bölgenin Batıyı tehdit edecek potansiyel tehlikelerden arındırılması, enerji kaynaklarının ve enerji nakil hatlarının kontrol altına alınması ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması bulunmaktadır (Engdahl, 2008). 11 Eylül saldırılarından sonra 2002'de ABD, "önleyici savaş" doktrinini geliştirmiştir. ABD'nin yeni dış politika ve güvenlik anlayışı ve politikaları açısından Orta Doğu bölgesi barındırdığı petrol rezervleriyle ABD'nin küresel hegemonyası için kilit önemdedir. ABD'nin burada etkinliği özellikle AB ve Japonya'nın Orta Doğu petrollerine aşırı bağımlı olması için gerekli iken, şimdi buna bir de ABD'nin bölgeye artan şekilde bağımlı olacağı öngörüsü eklenmişti. ABD'nin ithal petrole olan ihtiyacının artacağı ve Körfez petrolünün önemli kaynaklardan biri olacağı öngörülmüştür. Ayrıca bölgede İsrail'in güvenliğinin korunması Irak ve İran'ın İsrail karşısında etkisinin azaltılması zaruri olmuştur (Altunışık, 2009, s. 75). ABD asıl çıkarları İsrail'in egemenliğini devam ettirmesi, hukuksal ve topraksal güvenliğinin sağlanması, petrol ve doğal gaz kaynaklarının AB ülkelerine sorunsuz bir şekilde ulaştırılması, enerji ulaşımının istenmeyen güçlerin eline geçmemesidir. Bununla birlikte ABD'nin bölgedeki hâkimiyetini zedeleyecek veya ortadan kaldıracabilecek bölgesel ve bölge dışı güçlerin önlenmesidir.

ABD, Irak üzerinden Orta Doğu'da zayıflayan itibarını onarmak ve bölgedeki gücünü ortaya koymak için Irak'a askeri müdahalede bulunmuştur. Bununla ABD, Saddam sonrası "özgür ve demokratik Irak'ın tüm Orta Doğu'ya örnek teşkil ederek bir domino etkisi yaratacak, Orta Doğu'daki dönüşümün fitilini ateşleyecekti. Ancak sonuç ABD'nin beklediği gibi gerçekleşmedi. ABD'nin işgali Irak'ta kurumları ve ülkenin alt yapısını yıkmış, ABD'nin ekonomisine büyük yük getirmiş, çok sayıda Iraklı sivilin ve ABD askerinin hayatına mal olmuştur. ABD işgali Irak'ta büyük bir istikrarsızlığa yol açmış zaman içinde güçlü radikal grupların yapılanmaları artmış ve Irak bu grupların üssü haline gelmiştir (Altunışık, 2009, s. 77). Irak'taki 2003 savaşıdan bu yana hala yüksek olan gerginlikler sonucu, büyük petrol ithalatçıları ABD, Avrupa,

Japonya ile onları geriden izleyen Çin ve Hindistan, yeni kaynaklar aramaktadırlar (Stern, 2001, s. 12-14). Kendi ihtiyaçlarından çok siyasal sebeplerle Orta Doğu'daki enerji kaynaklarını kontrol etmek isteyen ABD'nin temel stratejilerinden biri Arap Yarımadasının ve Arap petrolünün korunmasıdır (Sevim, 2012). Körfez petrolünün makul fiyatlarla Batı pazarlarına akmaya devam etmesi, gelecekteki sanayileşmiş ülkelerin refahı bakımından hayati derecede öneme sahip olmaya devam edecektir (Özkan, 2003, s. 56). Bölgede İran ve müttefikleri Suriye ve Hizbullah ve Hamas gibi örgütler ABD'nin gücünü kırmak için büyük bir çaba içine girmişlerdir. ABD ve müttefiklerinin bölgede artan İran etkisini kırmak için vurguladıkları Şii-Sünni çekişmesi teması Irak ve Lübnan gibi ülkelerde istikrarsızlığı daha da arttırmıştır (Altunışık, 2009, s. 78).

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya, Orta Doğu'da uzun vadeli ve daha geniş çaplı politikalar yürütme gayretindedir. Rusya'nın sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervlerinin çıkarılmasının Orta Doğu'ya göre daha pahalı olması, bu ülkenin Orta Doğu kaynaklarına yatırım yaparak ortaklıklar kurması yönünde politikalar üretmesine yol açmıştır. Enerji kaynakları, Rusya ile Orta Doğu ülkelerini rekabete sürüklerken aynı zamanda işbirliğine de itmektedir. Rus enerji şirketleri Orta Doğu ülkelerindeki enerji kaynaklarını çıkarma ve işletme sürecinde rol oynarken, diğer taraftan birçok ülke için Orta Doğu'daki enerji kaynakları Rus enerji kaynaklarına alternatif teşkil etmektedir. Orta Doğu'daki istikrarsızlık arttıkça da, petrol ve gaz fiyatları yükselmekte, bu da Rusya'nın enerji gelirlerini artırmaktadır (Ertuğral, 2014). Rusya Orta Doğu'da önemli bir silah tedarikçisi olarak etkin rol oynamakla birlikte enerji antlaşmaları yaparak bölgede stratejik olarak konumunu güçlendirme çabasıdadır (Bourtman, 2006, s. 1). Böylece bölgedeki nüfuzunu arttırma gayreti güden Rusya, İran ve Suriye ile politik ve ekonomik işbirliği içindedir. Rusya'nın Orta Doğu politikasında İsrail giderek daha önemli hale gelmektedir. Putin döneminde Rusya İsrail ile ekonomik ve stratejik bağlarını geliştirmiştir. 2005 yılında İsrail ile Rusya arasında güveni güçlendirmek ülkeler arası dostluğu pekiştirmek için işbirliğine gidilmiştir. İki ülke arasında ticaret ikiye katlanmış, enerji alanında fırsatlar değerlendirilerek iki ülke arasında enerji, tıp, havacılık, ağır sanayi sektörlerini kapsayan alanlarda yatırımlar yapılmıştır. İki ülke arasındaki bağlantıyı Eski Sovyetler Birliğinden İsrail'e göç etmiş Yahudiler sağlamıştır. Bunlar günümüzde İsrail nüfusunun yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır. 2006 yılında Rusya'nın Hamas'la görüşmeler yapması Rus- İsrail yakınlaşmasında sıkıntılar doğurmuştur (Bourtman, 2006, s. 1-2). Rusya'nın Orta Doğu'da doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiği ülkeler ve gruplar da bulunmaktadır. Rusya, Suriye ve İran'la doğrudan siyasal ve ekonomik ilişkiler kurmakla birlikte Filistin, Cezayir, Suudi Arabistan, Mısır ve Yemen'le de karşılıklı ilişki içindedir. Rusya'nın Suriye ile olan bağlantısı Rusya-İsrail arasındaki bağları zayıflatmıştır (Bourtman, 2006, s. 7). Bölge ülkeleriyle karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan bir politika izleyen Rusya'nın Orta Doğu politikalarında özellikle İran ve Suriye önemli bir yer tutar.

Çin, 1980'lerdeki piyasa reformlarından sonra iki haneli büyüme rakamlarıyla uluslararası alanda etkili bir aktör olmuştur. Çin'in yaşadığı ekonomik dönüşümünde ihtiyaç duyduğu enerjide artış yaşanmıştır. Bu durum ülkeyi Orta Doğu'daki gelişmelere daha duyarlı hale getirmiştir. Çin, petrol arzının güvenliğini sağlamak amacıyla petrol ihracatçısı olan bölge ülkeleriyle çıkarları doğrultusunda bir istikrarın bölgeye yerleşmesinde destekleyici bir yol izlemekte ve bu devletlerle ilişkilerini geliştirmektedir. Çin'deki büyümenin getirdiği artan üretim için Orta Doğu önemli bir alandır (Yapıcı, 2005, s. 49). Çin'in Afrika'daki ekonomik ve ticari ilişkilerle varlığını güçlendirmeye çalışması, AB ve ABD'nin Doğu Akdeniz'e olan ilgisini yoğunlaştırmıştır. ABD'den sonra Afrika petrolünün ikinci büyük ithalatçısı Çin'dir. 1980'lerde ihtiyacının %15'ini Afrika'dan karşılayan Çin, 2005 yılından itibaren bu oranı %25'e çıkartmıştır. Afrika bu özelliği ile Çin ve ABD arasında kalan bir çekişme alanı haline gelmiştir. ABD ve müttefikleri buradaki enerji güzergâhlarını kontrol altında tutmak istemektedir. Çin bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşamayacağı bir konumda olmakla birlikte Yunanistan ve Afrika ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirmektedir. Ekonomisinin hızla büyümesine paralel olarak Çin'in enerjiye olan ihtiyacı artmış, günlük harcaması 7 milyon varile ulaşmıştır. Bu enerji ihtiyacının % 60'sını Orta Doğu'dan karşılayan Çin, ABD'nin Orta Doğu'daki petrol ve doğal gaz kaynaklarını ve bunların ulaşım yollarını kontrol etmesinden rahatsızlık duymaktadır (Sandıklı, 2009, s. 50; Ekin, 2012, s. 92).

Son birkaç yıldır Çin, Orta Doğu'da ekonomik, politik ve stratejik olarak aldığı yükümlülüğü genişletmiştir. 1990'ların sonlarından bu yana Çin'in bölgeye yönelik uyguladığı politikalarda üç büyük Çin enerji şirketi bölge ülkeleriyle yakın temasa geçmiş ve Orta Doğu'da geniş alanlarda petrol ve doğal gaz aramaları yapmıştır. 2002'den beri Orta Doğu kritik hidrokarbon kaynakların güvenli bir şekilde tedariki için en önemli alan haline gelmiştir. Çin'in Orta Doğu'da petrol arama çalışmaları ABD'nin bölgedeki nüfuzu karşısında bir rakip olarak kendini göstermekte ve ABD'nin bölgedeki çıkarlarına zarar vermektedir (Leveretteve Bader, 2005, s. 187-188). Çin, İran ve Suudi Arabistan ile enerji antlaşmaları yaparak avantaj elde etmiştir. İran da siyasi ve stratejik avantaj elde etmek için Çin ile işbirliğine girmiştir. Tahran nükleer faaliyetleri yüzünden üzerinde artan baskıyı bertaraf etmek için Çin'le yakınlaşmıştır. İran, Çin'den askeri teknoloji ve silah alarak batıya karşı destek görmüş, Çin ise İran'dan petrol alarak karşılıklı ilişkilerini geliştirmişlerdir (Leveretteve Bader, 2005, s. 194). Enerji kaynaklarını artırma ve çeşitlendirme gayretinde olan Çin'in artan enerji ihtiyacı, Pekin'i özellikle Orta Doğu kaynaklı alımlarda, taşıma yollarının kontrolünün ABD'de olduğunu dikkate alan Çin, Orta Asya'dan yapılacak nakillerde kendini daha emniyetli hissetmektedir. Bölgedeki ABD'nin etkinliğini kırmak için de Rusya ile birbirlerini hoşgören politikalar izlemektedir (Bayraktar, 2008, s. 217-218). Avrasya'nın yükselen gücü Çin, son on yıldır süregelen % 10'luk ekonomik büyümesi ve modernize ettiği askeri gücü, sabırlı ve dikkatli, ancak taviz vermeyen jeostratejisi ile

dikkatleri çekiyor. Çin'in ekonomik büyümesini ve yükselişini sürdürmesi enerji güvenliğine bağlı bulunmaktadır. Japonya'yı geçerek ABD'den sonra ikinci büyük petrol ithalatçısı konumuna gelen Çin enerji güvenliği için çoklu inisiyatifler geliştiriyor(Eslen, 2008, s. 58). Bölgesel de olsa ABD'yi dengeleme potansiyeline sahip tek güç olan Çin, 2008'de ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci petrol tüketicisi haline geldi. Şu anda Çin tükettiği petrolün %50'den fazlasını ithal etmekte ve ithal ettiği petrolün yarısını da Orta Doğu'dan sağlamaktadır (Jean, 2011). Küresel enerji kaynakları ve güzergâhları üzerinde denetim kurma girişimleri, her geçen gün bu alandaki rekabeti artırmaktadır. Çin gibi petrol tüketimi sürekli artan ülkeler petrol kaynaklarını ve güzergâhlarını kontrol altına almak isteyen Amerikan hükümetlerinin girişimlerini boşa çıkarmak ve petrol güç oyununda pasif oyuncu olmamak için yoğun bir çaba harcamaktadırlar. Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya'da halen süren güç mücadelesinin Afrika ayağını Sudan, Angola, Nijerya, Gabon, Çad, Kongo Brazzaville ve Ekvator Gine'si oluşturmaktadır. Küresel enerji rekabeti Afrika bölgesinde gelecek yıllarda daha da şiddetlenecektir (Ayhan, 2009, s. 440).11 Eylül saldırılarının ardından başlayan süreçte Washington yönetimi Japonya'ya yeni güvenlik oluşumunda özel bir yer vermiştir. Orta Doğu'ya odaklanan ABD'nin Uzakdoğu'da etkinliğin giderek kaybetmesi, buna karşılık Çin'in bölgedeki etkinliğinin artması, Japonya'nın yeni güç mücadelesinde ABD için önemini daha da arttırmıştır.

Japonya, tıpkı Çin gibi enerji temin merkezlerini çoğaltmak istemektedir. Bu bağlamda, Orta Asya, Hazar ve Orta Doğu bölgeleri önem kazanmaktadır. Japonya, bu bölgelerde hem ticaretini, hem de enerji teminini güvence altına alabilmek için ekonomik ve siyasi açıdan etkin olması gerektiğinin farkındadır ve bu çerçevede önüne İran, İsrail, Yunanistan ve Türkiye seçenekleri çıkmıştır. Japonya Orta Doğu açılımında, ABD ile çeşitli vesilelerle imzaladığı ve yaklaşık 60 yıldır yürürlükte olan güvenlik anlaşmaları nedeniyle, şimdilik ABD'nin küresel veya bölgesel çıkarlarıyla çatışmaktan uzak durmaktadır. Orta Doğu'dan Orta Asya'ya uzanan geniş coğrafyada etkisi olan Türkiye, Japonya'nın Avrasya politikasında önemli bir kutup başı olarak ortaya çıkmıştır (Adıbelli, 2009, s. 247). Japonya, Amerikan muhalefetine rağmen enerji güvenliğini sağlama adına İran Hükümeti ile petrol konusunda ticari anlaşmalar yapmaktadır (Ayhan, 2009, s. 423). İran'ı stratejik aktör olarak öne çıkaran en önemli unsurlardan biri sahip olduğu coğrafya nedeniyle enerji yollarını denetleme imkanına sahip olmasıdır. Bu nedenle sadece Irak değil petrol üreticisi Körfez ülkeleriyle olan ilişkileri de İran jeopolitiğinin en önemli maddesidir. Bu stratejik konumu nedeniyle İran, dünya dengeleri açısından ihmal edilemeyecek bir aktör olma özelliğini her zaman korumaktadır (İzzeti, 2006, s. 1).

Orta Doğu'daki en yoğun nüfuslu ülke ve dünyanın önde gelen enerji üreticilerinden biri olarak İran, bugün Kuzey Kore gibi devletler tarafından yürütülen büyük çaplı itaatsizlik ve yanıcılık lüksüne sahip olamaz. Birleşik Devletler ve İran'ın stratejik zorunlulukları kesinlikle benzer değildir, hatta

çoğunlukla uyumlu dahi değildir. Ancak belirli şekillerde kesişmektedirler. Özellikle de Irak ve Afganistan'da istikrarın sağlanması konusunda bu iki ülke, Washington ve Tahran'ın kısa vadeli gereksinimleri ve uzun vadeli vizyonları şaşırtıcı derecede benzerdir (Brzezinski ve Gates, 2004, s. 26). İran'ın Hindistan ve özellikle de Çin ile enerji alanında işbirliği yapması da bu ülkenin ABD çıkarları karşısındaki jeopolitik etkinliğini arttırmaktadır. İran doğal gazı, enerji güvenliği içinde AB için büyük önem taşımaktadır. Rusya-İran işbirliğinin doğal gaz alanında küresel bir kartel oluşturabilme potansiyeline sahip olması da İran'ın jeopolitik önemini arttırmaktadır (Eslen,2008). Çin aynı zamanda İran'dan doğalgaz ithal etmek için de 2004 yılında önemli girişimlerde bulunmuş ve bu girişimlerin bir sonucu olarak da Ekim 2004'te İran ile 100 milyar dolar değerinde (Çin'in en büyük yurtdışı yatırımı) 25 yıllık bir antlaşma imzalamıştır. Bununla birlikte İran, Hindistan'ın da en önemli petrol sağlayıcı ülkesi konumundadır (Ayhan, 2009).Orta Asya Cumhuriyetleri ile çok yönlü ilişkiler geliştiren İran, ideolojik yapısı yerine pragmatizmi benimseyerek, bölgesel düzeyde stratejik fırsatlar yaratma gayretindedir. Bu doğrultuda bir yandan Rusya ile çıkar ilişkilerine girerken diğer yandan bölgedeki dengeleri iyi analiz eden bir yaklaşım sergileyerek hem bölgenin siyasal eliti üzerindeki kaygıları dağıtmakta hem de ABD'nin dışlama çabalarının etkisizleştirmektedir (Bayraktar, 2008, s. 148).

Sonuç

Dünya nüfusunda ve nüfusun konfor isteğinde meydana gelen artış, ülkelerin sanayilerinin hızla gelişmesi enerji kaynaklarına olan talebi arttırmaktadır. Özellikle petrol ve doğal gaz dünya devletlerinin vazgeçemeyeceği birer kaynaktır. Pek çok ülkenin hâkimiyet kurmak için yarıştığı bir coğrafya olan Orta Doğu zengin hidrokarbon kaynakları barındırdığı müddetçe dünya devletlerinin mücadele alanı olmaya devam edecektir.

Körfez Bölgesinin Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu enerjinin %50'sini ve Japonya'nın ihtiyacının ise %70'inden fazlasını temin etmesi, dünya petrol rezervlerinin %65'inden fazlasının Körfezdeki 7 ülkenin toprakları içinde yer alması ve bu ülkelerin ihracatlarının önemli bir bölümünün Körfezden gerçekleşmesi bölgenin jeopolitik önemini yeterince ortaya koymaktadır. Basra Körfezi dünyadaki enerji üretimi fazlasına sahip tek bölge olduğundan dolayı acil durumlarda başvurulabilecek enerji kaynağı olma özeliğine sahiptir. Dolayısıyla ABD'nin bölgedeki kalıcı varlığı, uzun vadede bu ülkenin Avrupa ve Japonya karşısındaki ekonomik hedeflerini gerçekleştirmesinde kilit rol oynayabilecektir. Bu nedenle Japonya ve AB gibi en önemli ekonomik rakipleri olan sanayi devlerinin enerji kaynaklarını kontrol altına almak ABD'nin uzun vadeli hedeflerinden biri olup Körfez Savaşı ABD'yi bu hedefine önemli ölçüde yaklaştırmıştır. ABD, dünya ekonomik dengeleriyle istediği gibi oynayabilmek ve gerektiğinde rakiplerine baskı yapabilmek için petrol vanasını ele geçirmeyi hedeflemektedir. Bu şekilde bu ülkeler sanayileri için gerekli enerjiye sorunsuz

ulaşabilmek amacıyla ABD'ye gün geçtikçe daha çok bağımlı olacaklardır (İzzeti, 2006, s. 179).

Orta Doğu, Yakın Doğu ve Doğu Akdeniz'in kontrolünü sağladığı gibi Hazar bölgesi enerji kaynaklarının Batıya iletilmesi açısından da büyük öneme sahiptir. Irak ve Suriye gibi bölgesel güçlerin yeniden etkin olmasını engellemek için ABD, bölgede parçalı egemenlikler kurmayı kendi çıkarları açısından daha kolay gerçekleştirilebilir görmektedir. Avrupa ülkelerinin Orta Doğu'da hakimiyet kurması ABD açısından istenmeyen bir durumdur. AB'nin bölgede daha etkin olmak için geliştirdiği politikalara ABD sıcak bakmamakta, AB'nin bölgede etkinliğini arttırmasına fırsat vermeyecek politikalar geliştirmektedir. Rusya sıcak denizlere ulaşma, petrol güzergahını kontrol etme ve enerji alanındaki etkinliğini devam ettirmek için Orta Doğu'da çıkarları doğrultusunda politikalar üretmekte ve bu bölgedeki mücadelede önemli rol oynamaktadır. Orta Doğu'da yaşanan güç mücadelesi, buradaki hidrokarbon kaynakların tükenme noktasına gelmesi, alternatif enerji kaynakların geliştirilmesi ve bu kaynakların tamamıyla kullanılmasına kadar sürmeye devam edecektir.

Kaynakça

- Adıbelli, B. (2009). Jeopolitik Ödül Avrasya. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat yayıncılık.
- Akbaş, Z. (2012), Yeni Arap Dünyası'nda Batı İle İlişkiler: Süreklilik Değişiyor Mu? Uluslararası Orta Doğu Kongresi, 1-2 Kasım 2011. Bildiri Kitabı, Cilt 1, Kocaeli. s. 200-223.
- Altunışık, M. B. (2009). Ortadoğu ve Abd: Yeni Bir Döneme Girilirken, Ortadoğu Etütleri, (1) 1, 69-81.
- Arı, T. (2004). Geçmişten Günümüze Orta Doğu- Siyaset, Savaş ve Diplomasi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2008). Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Bursa: MKM Yayınları.
- Ayhan, V. (2009). Orta Doğu ve Petrol İmparatorluk Yolu. Bursa: Dora Yayınları.
- Bayraktar, G. (2008). Orta Asya ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri. İstanbul: Bilgeoğuz yayınları.
- Bourtman, I. (2006). Putin and Russia's Middle Eastern Policy, Middle East review of internationalaffairs, vol. 10, No. 2, pp. 1-15.
- BP, (2004). Statistical Review of Worldenergy, Erişim tarihi: 12 Mayıs 2014, www.bp.com/statisticalreview
- , (2013). Statistical Review of Worldenergy, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2015, www.bp.com/statisticalreview
- , (2015). Statistical Review of World Energy June, 64th Edition, Erişim Tarihi: 18 Mart 2016, www.bp.com/statisticalreview

- Brzezinski, Z. Gates, R. M.(2004). İran'ın Zamanı Geldi. İstanbul: Profil Yayınları.
- Davutoğlu, A.(2002). Stratejik derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu. İstanbul: Küre yayınları.
- Ekin, C. (2012) Küresel Hegemonya Mücadelesi Açısından Deniz Yetki Alanları: Örnek Olay Doğu Akdeniz, Uluslararası Orta Doğu Kongresi, 1-2 Kasım 2011. Bildiri Kitabı, Cilt I, Kocaeli. s.72-97.
- Emeklier, B. Ergül, N. (2010). Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik, (Oil in International Relations: Geopolitical Theories and Petropolitics) Bilge Strateji, (2) 3, 59-86.
- Engdahl, W. (2008). Petrol Para İktidar Anglo-Amerikan Politikası ve Yeni Dünya Düzeni. (Çev. Ertuğrul Bilal). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ertuğral, Y. (2015). Rusya'nın Arap Baharı Politikası (2010 – 2014), Akademik Perspektif. Erişim tarihi: 12 Şubat 2016, <http://akademikperspektif.com/2015/02/18/rusyanin-arap-bahari-politikasi-2010-2014/>
- Eslen, N. (2008). Çok Kutuplu Düzene Doğru. İstanbul: Truva yayınları.
- İlhan, S. (2003). Jeopolitik Duyarlılık. İstanbul: Ötüken neşriyat.
- (2004). Türkiye'nin Zorlaşan Konumu (Uygarlıklar Savaşı-Küreselleşme –Petrol). İstanbul: Ötüken neşriyat.
- (2006). Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık, İstanbul. Bilgi yayınevi.
- İzzeti, İ. (2006). İran ve Bölge jeopolitiği. İstanbul: Küre yayınları.
- Jian, Z. (2011). China's Energy Security: Prospects, Challenges, and Opportunities. The Brookings Institution Center for North East Asian Policy Studies, Cnaps Visiting Fellow Working Paper, 1775 Massachusetts Avenue, NW Washington D.C. 20036-2188, pp. 1-32.
- Leverett, F. Bader, J. (2005). Managing China-U.S. Energy Competition in The Middle East, (pp. 187–201). The Washington Quarterly, 29:1.
- Metin, M. (2004). Politik ve Bölgesel Güç Hazar, İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık.
- Niray, N. (2003). Bölgesel ve Küresel Gelişmeler Işığında Orta Doğu'da Oluşan Siyasal Gelişmeler Ve Türkiye'nin Yeri, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Birinci Orta Doğu Semineri (s.9-20), Elazığ, 29-31 Mayıs.
- Özey, R. (2003). Küresel İşgal. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- (2012). Dünya Denklemine Orta Doğu Coğrafyası, İstanbul: Aktif Kitapevi.
- Özkan, T. (2003). Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Sandıklı, A. (2009). Geleceğin Süper Gücü Çin, Bilge Strateji, 1(1), 40-50.

Harunođulları, M. (2017). Orta Doğu Jeopolitiği ve Küresel Gçlerin Enerji Mücadelesi.
Humanitas, 5(9), 121-137

Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Stern, A. (2001). Dünden Bugüne Petrol Savaşları Hırs-Rekabet-şiddet. (Çev. Sabri Kaliç). İstanbul: Neden Kitap Yayınevi.

Yapıcı, U. (2005). Küresel Süreçte Çin'in Ortadoğu Politikası, Jeopolitik, (4) 20, 47-57.